

ZA HORIZONTALNI, A PROTIV VERTIKALNOG PROZORA¹⁾

Korak za korakom, sve bliže izvedbi revolucije u savremenoj arhitekturi, i eto nas pred novom avanturom: prozora!

Definisao sam arhitekturu, tvrdeći:

Arhitektura — to su osvijetljeni stropovi!

Vinjola se, naime, nije bavio prozorima, već pilerima između prozora.

Cilj starih je bio osloniti stropove na zidove, koje su probušili prozorima. Nezahvalan, protivurječan zahtjev (osloniti stropove na probušene zidove) zahtjev, koji je crpio napore graditelja u toku dugih stoljeća i kvalifikovao arhitekturu.

U sljedećim ću skicama prikazati razvoj prozora u istoriji arhitekture.

Eto najprije **antički** prozor (sl. 1) pa do njega otvor bez prozora iz Pompeja (sl. 2), pa lijepi **romanski** (sl. 3) i velika težnja za svijetlom u **gotici** (sl. 4) ostvarena šiljastim lukom između tankih pilera i jednog statičkog sistema vanredne smjelosti — sa tornjevima, lukovima, opornicima itd. Dok se u isto vrijeme, a u uskim ulicama, kućice sa izbačenim etažama, krajnjim iskorišćavanjem drvene konstrukcije između prozorskih okana, otvaraju sve svjetlu. Na ovoj su nam tradiciji stvorili vješti Flamanci iz Gana i Luvena staklenu fasadu između uskih pilera na Velikom trgu u Brislu, kojoj se mi još i danas divimo.

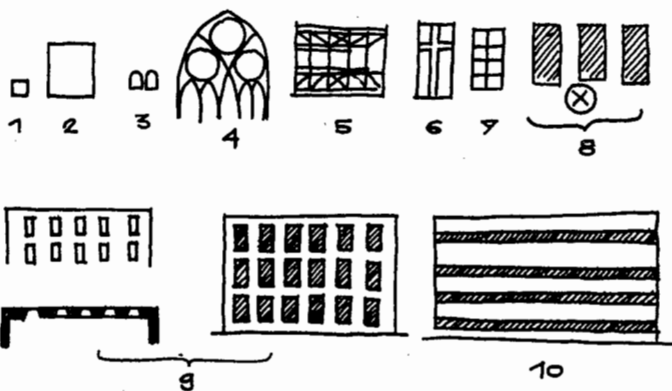
Pa onda **renesansa** (sl. 5) sa kamenim prtkama u široko otvorenom prozorima, koji treba da osvijetle raskoš domaće umjetnosti u punom procvatu.

Pa **Luj XIV** (sl. 6) ili **Kralj Sunca** koji zove da mu patron ulazi široko u kuću, da mu raskriva njegov sjaj. Kamena arhitektura je na tom mjestu konačno formulisana.

Pod **Lujom XV** i **Lujom XVI** (sl. 7) samo još umanjuju i humanizuju gestove velikog Kralja — oni teže za komforom i domaćnosti! Arhitektura se ne evolucioniše više — prozor je utvrđen, razvoju je kraj.

U vrijeme **Hausmanna**, u zori bravarskih zanata, u doba kad postaje najamna kuća »posao«, kad treba iskorišćavati svaki m² i kad treba smjestiti što više soba na ulicu — onda postiže i prozor svoju gornju granicu.

¹⁾ *Štampano u časopisu »Tehničar«, Bgd., januar 1940.*

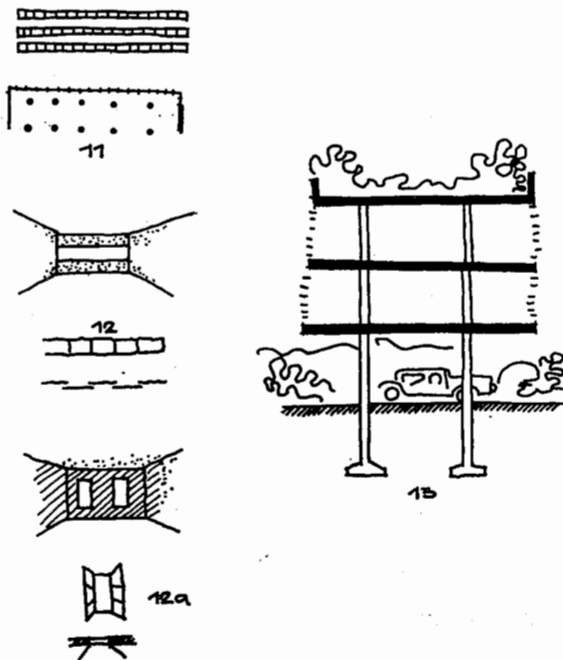

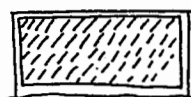
Šematski prikaz historijskog razvoja prozora.

— Stoj! — dalje ne ide više — ako nećeš da ti se kuća sruši! Ovo je, rekao sam, gornja granica! Pa da ustrajem na tom kraju vertikalnog prozora, (sl. 8), koji se dodiruje skoro susjednih i da na taj način iskorišćavam površine poda. — Ovako se, naime, postavlja problem, koji će riješiti nova tehnika.

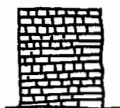
Ali posmatrajmo još jednom brzo kamene fasade Luja ili Hausmannna, tj. fasadu, gdje je zastala arhitektura: to su površine probušene jednakomjerno otvorima, koje smo približili do krajne granice — jedan drugome, tj. kamena arhitektura svedena na konstruktivni skelet (sl. 9).

Savremen tretman prozora u armirano-betonskoj zgradi.

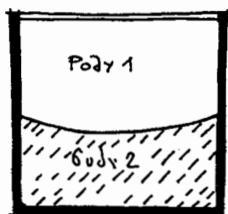
14

15

16

14

15

Osvjetljenost prostorije
sa horizontalnim prozorom (sl. 14) i sa dva
vertikalna prozora
(sl. 15)

A sada ćemo brže dalje:

Želite, možda, presjek, ili osnovu, konstrukciju od željeza ili armiranog betona? Crtam **horizontalne** neisprekidane, dužinske prozore (sl. 10): beskrajni su i neisprekidani 10, 100, 1.000 m dugački. Stupci se nalaze na odstojanju 1,25 ili 2,50 ili 3,00 m iza njih (sl. 11) iznutra, pozadi fasade. Pozadi prozora, koji treba da su horizontalno pomični u okvirima, jedan iza drugog (sl. 12), lako je završiti pregradne zidove između prostorija, pomoću jednostavne naprave, koja se spolja i ne primjećuje. Ovi završeci ne treba da se podudaraju po etažama, jer to ne smeta pogledu.

Pojase zidova, koji odvajaju prozore po etažama i koji nose prozore, i eventualno ih prekrivaju, nosiće stropovi — kao što sam već jednom rekao.

Priznajte da je to velika reforma sa ekonomskog stanovišta, a prevratna je u estetskom pogledu!

I od tada ne važi ništa više od arhitektonskih predstava, na koje smo navikli stogodišnjom tradicijom.

Hoćemo li se odreći, a za ljubav akademskih kodeksa, neizmjerljivih pogodnosti horizontalnih prozora — koji nam maksimalno osvjetljavaju prostorije, a dozvoljavaju i svaku, nezavisnu podjelu prostorija po etažama?

I kad sam jednom već počeo, treba i da završim.

Posmatrajte naš presjek (sl. 13), nazvaću ga simboličnim, jer je proizveo revoluciju savremene arhitekture. — Množinu mi novih inicijativa pobuđuje, a puni glavu množinom srodnih misli.

Konstruisao sam mnoge horizontalne prozore i posvetio sam osobitu pažnju osloncima (potporama) prozora — ne izgledaju mi još dosta »prsto« i njihovi prehvati su mi nešto teški.

Kuća je još uvijek preskupa, pa iako je naša još uvijek neprimjerno jeftinija od tradicionalne. Obsjednut sam ekonomijom u smislu koji dodiruje novčanik. Moj saradnik Pierre Jeanneret još je gori od mene, on je naprosto galvanizovan problemom ekonomije. I pored sve

ekonomije, on hoće da dâ kući još i komfor. Čovjek je čitao Forda, pa je postao fordista. I tako se nama jednog dana otkrije sljedeća istina:

Svrha je prozora osvijetljavanje, a ne ventilacija. — Za ventilaciju su druge sprave, tj. mehanizmi iz fizike!

Pa iza toga:

Prozor je najskuplji organ kuće. Pomični prozori — to su okviri od željeza ili drveta — jedan neobično delikatan posao, jedna precizna konstrukcija! Kako ćemo ukloniti prozore, a ujedno osvijetliti stropove?

Pokušajmo! Moj simboličan presjek (sl. 13), pokazuje fasadu, svedenu na nekoliko betonskih pojasa 30 cm debljine — treba samo napredovati! Objesimo 25 cm ispred njih, spolja i iznutra vertikalno željezo i preko njega spolja i iznutra drugo, horizontalno, a na odstojanju staklenih ploča, kakvih dobijemo u trgovini.

Na taj smo način dobili ispred fasade **ostakljenu stijenu**, ili staklena stijena tvori našu novu fasadu (sl. 14). A pošto nam nisu potrebne sve četiri fasade od stakla, možemo druge i obložiti kamenim pločama (sl. 15), oblogom od opeke ili vještačkim cementnim kamenom ili mješovitim stijenama (sl. 16), sa prozorčićima poput parobrodskih u kamenom zidu.

.
Prikazan tok misli potiče od našeg »Paviljona savremenog duha« iz godine 1926.

God. 1926/27. rješavali smo Sekretarijat Palate naroda u Ženevi i upotrebljavali smo vrstu duplih, horizontalnih prozora za kancelarije, a jednostrukih za hodnike — dok su nam zidovi velike dvorane već staklene stijene.

Godine 1928. postavilo nam se u Moskvi neobilazno pitanje temperature: —42° spolja; iznutra, a pozadi prozora, kroz koje duva i zviždi vjetar: 2.500 činovnika. — Trebalo je, dakle, ukloniti prozor i zamijeniti ga staklenom stijenom, koja je hermetički zatvorena.

A ventilacija? No, to je drugo pitanje — vidjećemo.

Tako smo prispjeli na kraj logike i dodirnuli opet jedan bitni princip — vidjećemo, tj. novi terminus savremene arhitekture. (Po Le Corbusieru).